

CONSIDERAȚII ISTORIOGRAFICE PRIVIND APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA DOMENIULUI CERCETĂRII CRIMINALISTICE A DOCUMENTELOR

Gheorghe GOLUBENCO,
doctor în drept, conferențiar universitar
Ion VACARU,
doctorand

ABSTRACT

In the present article the authors tackle the history of appearance and development of one of the main branches of the forensic technique – the forensic research of documents. They bring arguments in favor of the idea that the sources of this domain are related to the spread of writing and written documents, to the history of crime and implicitly to the attempts to forge these acts as well as to the history of probative law, all of which being, ultimately determined by the material life conditions of the society. Currently the forensic research of documents (documentology), having been developed along the centuries from the most primitive calligraphic handwriting has got to become an extremely complex and diverse theoretical and practical field with uncontested practical results, the authenticity of which is ensured by a solid scientific foundation and the newest methods and modern technologies.

REZUMAT

Autorii abordează istoria apariției și dezvoltării unei subramuri însemnate a tehnicii criminalistice – cercetarea criminalistică a documentelor. Se argumentează ideea că sorginea acestui domeniu este legată de răspîndirea scrisului și a actelor scrise, de istoria infraționalității și a încercărilor de a falsifica aceste acte, precum și de istoria dreptului probator, toate acestea fiind, în cele din urmă, determinate de condițiile materiale de viață a societății. Actualmente, cercetarea criminalistică a documentelor (documentologia), dezvoltîndu-se de-a lungul veacurilor de la cele mai primitive confruntări caligrafice ale scrisului a ajuns să devină un domeniu teoretic și practic extrem de complex și diversificat cu rezultate practice netăgăduite, autenticitatea cărora este asigurată de un fundament științific solid și de cele mai noi metode și tehnologii contemporane.

Documentele reprezintă un capitol important în istoria de milenii a omenirii. Problematika cercetării lor, care însumează un volum imens de cunoștințe în structura tehnicii criminalistice, ține de subramura examinării documentelor (documentologia), a cărei istorie, fiind legată de răspîndirea scrisului și a actelor scrise, de istoria infraționalității și istoria dreptului probator, a fost determinată de condițiile de dezvoltare a societății. Pornind de la aceasta, expertiza documentelor poate fi considerată una dintre cele mai „vîrstnice” ramuri ale tehnicii criminalistice. Geneza ei coboară în Antichitate, primele experiențe fiind atestate în perioada Romei Antice. Dacă în vremurile străvechi relațiile juridice din Roma se certificaau doar prin depozițiile martorilor, mai tîrziu, pe lîngă acest gen de probe, apar și se răspîndesc tot mai pe larg documentele scri-

se, inclusiv testamentele („tabulae testamentum”), certificate prin proceduri mai complicate (aplicarea impresiunilor a șapte ștampile: a testamentarului, a cinci martori și a cantaragiului) [1, p. 27].

Odată cu dezvoltarea comerțului și răspîndirea documentației juridice, în Roma au sporit cazurile de falsificare a documentelor. În sec. I î.Hr., dictatorul Sulla, pentru protejarea de fals a testamentelor și a altor documente scrise, a emis o lege specială – așa-numita *lege a lui Corneliu* („lex Cornelia de falsis”). Potrivit acestei legi, atît pentru alcătuirea testamentului contrafăcut ori aplicarea ștampilelor autentice pe testamentul fals, cît și pentru alterarea testamentului (adăugire sau înlăturare de text), ascunderea testamentului autentic ș.a. se aplicau diverse pedepse.

Alte referiri la acest gen de expertiză se întîlnesc în timpul lui Justinian, respectiv în novelele 49

și 73 din anul 529 e.n. [2, p. 24], publicate după ieșirea *Codului lui Justinian* din 529. În această perioadă, litigiile judiciare privind autenticitatea documentelor devenise fapt obișnuit în Imperiul Roman, de unde și atenția legiuitorului asupra acestui fenomen. În particular, novela 49 (Nov. XLIX. „De reis, qui appellationem interponunt”) subliniază pericolul legat de sporirea cazurilor de fals în documente, se aduc unele considerente privind factorii ce influențează modificarea scrisului, se pronunță sceptic asupra valorii probante a expertizei grafice și stabilește anumite exigențe față de mostrele de comparație.

Novela 73 (Nov. LXXIII „Quo modo instrumentis”) face referire la persoanele ce realizează expertiza, statuînd ca acestea să fie supuse jurămîntului. În calitate de mostre pentru comparație se prevede a fi folosite doar documentele publice, iar dintre cele private – doar cele

ce au fost prezentate în instanță de partea adversă și care sînt păstrate în arhive publice.

Un imbold semnificativ răs-pîndirii expertizei documentelor i-a fost dat în sec. al XVI-lea în Franța, cînd numărul falsurilor de documente a crescut amenințător, ajungînd pînă la contrafacerea semnăturii regelui Carol al IX-lea în 1569. A sporit și numărul persoanelor care se specializau în probleme de expertiză a documentelor. În această calitate evoluau mai cu seamă diaconii, profesorii de caligrafie (caligrafii – din l. greacă: „callos” – *frumos* și „grapho” – *a scrie*, adică persoanele care posedă arta de a scrie frumos). Se credea că manipularea permanentă a manuscriselor dezvoltă la persoanele respective spiritul de observație, obișnuința de a diferenția scrisurile. Acești strămoși ai experților grafici contemporani se sprijineau doar pe experiența personală și pe ideile subiective în procesul confruntării scrisurilor și formulării concluziilor, de unde și prezența multor erori, chiar abuzuri, întrucît nu se putea încă opera cu date și metode strict științifice.

În anul 1570 specialiștii în cauză s-au asociat într-o corporație numită „Comunitatea caligrafi experți verifcatori” (“Comunauté d’écrivains experts vérificateurs”) [3, p.17]. În Franța, Italia se publică primele lucrări consacrate cercetării grafice a scrisului. Spre exemplu, în 1604, F. Demelle publică cartea intitulată „Sfaturi cum să recunoaștem manuscrisele false și să comparăm înscrisurile și semnăturile pentru a observa orice fals; cum să depistăm și să decodificăm înscrisurile tainice și criptate”, aceasta fiind prima lucrare tipărită, consacrată expres examinării documentelor, aici compararea scrisurilor bazîndu-se doar pe examinarea formei semnelor grafice. O altă lucrare semnată în 1665 de către unul dintre membrii Corporației amintite, J. Rave-

neau, „Tratat privind examinarea falsului în înscrisuri” („Traite des inscriptions en faux”), abordează problematica colectării mostrelor de comparație, modalitățile de falsificare în înscrisuri și indicii acestor falsuri, procedeele de stabilire a vechimii documentului, problema adăugirilor și înlăturărilor de text etc. – aspecte care prezintă interes și astăzi.

În sec. XVII-XVIII, în Franța, au fost publicate și alte lucrări cu privire la importanța expertizei scrisului în procesele judiciare, însă o bună parte dintre autori au exprimat neîncredere și au criticat acest gen de probă, de aceea în 1792 Comunitatea caligrafilor experți verifcatori a fost lichidată, iar în locul ei a fost creată “Academia scrisului”, care avea alte direcții de activitate, cu expertiza propriu-zisă a scrisului ocupîndu-se persoane de diverse profesii.

Cu trecerea anilor, cercetarea caligrafică a manuscriselor s-a succedat cu grafologia –orientare în grafoscopie ce avea ca obiectiv stabilirea caracterului omului după scris. Această teorie avea la bază legăturile corelative dintre anumite trăsături ale caracterului scriptorului cu o formă sau alta a literei, înălțimea, lățimea sau înclinația scrisului și cu alte detalii ale grafismelor. Prima carte despre grafologie a fost lucrarea italianului C. Baldi (1550-1637) “Cum să recunoaștem numai după scris natura și însușirile scriptorului”, publicată în 1622.

Fondator al grafologiei este considerat J. Michon (1806-1881), căruia îi aparține însăși denumirea “grafologie”. La sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, în Germania, Franța, Italia au fost publicate un șir de cărți în care se afirma posibilitatea de a stabili după scris și aspectul exterior al omului. În Rusia se publică lucrarea lui I. Morghenștern cu titlul “Psihografologie”, în care autorul argumentează determinarea după scris a unversului lăuntric al in-

dividului. La acest compartiment și-a adus aportul și cercetătorul C. Lumbroso (1836-1909), devenit cunoscut după lucrarea sa „L’uomo delinquente”, consacrată teoriei „criminalului înnăscut”, care tipărește în 1895 la Bologna cartea „Grafologie”, ideea centrală fiind afirmația că procesul de scriere este o funcție firească a organismului uman și că scrisul prezintă „oglin-da personalității” ce reflectă însușirile josnice, „naturale” ale omului. De fapt, după cum menționează profesorul R. Belkin, aceasta era aceeași concepție a „criminalului înnăscut”, așezată pe solul expertizei [4, p. 3].

Este de menționat că și cunoșcuții pionieri ai criminalisticii R.A. Reiss, A. Bertillon, S. Ottolenghi, Ed. Locard la fel au făcut încercări să se afirme în ramura cercetării scrisului și a documentelor, însă metodele propuse de către acești savanți (grafometrică, descriptivă ș.a.) nu au avut o fundamentare științifică destul de solidă, de unde și utilitatea lor practică nesemnificativă.

Trebuie subliniat faptul că atît în etapa incipientă, cît și mai tîrziu, în epoca sovietică, grafologia a întîmpinat rezistență și critică întemeiată. Concluziile grafologilor de multe ori nu se adevereau în practică. Ele erau slab argumentate, intuitive, abstracte.

Cu toate acestea, în opinia noastră, această orientare are raționamentele sale, idei productive ce se sprijină pe o bază empirică acumulată de-a lungul secolelor. Tot ceea ce se propaga de către psihografo- logi nici pe departe nu ține de sfera invențiilor fanteziste. Există totuși legături corelative între caracteristicile scrisului și caracteristicile psihologice ale scriptorului, fapt confirmat de știința contemporană [5, p. 389-390]. Deci, grafologia astăzi există și se dezvoltă pe bază unor fundamente solide, validate theoretic și aprobate în practică, de aceea profesorul R. Belkin are dreptate

atunci cînd scrie: ”Grafoscopiștii s-au convins că ar fi o eroare a se respinge din “start” tot ce a acumulat grafologia și psihografologia, că în aceste ramuri există ceva ce poate fi folosit și se folosește cu succes în expertiza grafică” [6, p. 8].

De notat că interpretarea științifică a mecanismului formării scrisului a devenit posibilă doar în rezultatul descoperirilor realizate de către I.P. Pavlov și I.M. Secenov la sfîrșitul sec. al XIX-lea. Se are în vedere principiul creării legăturilor temporale de la nivelul scoarței cerebrale, ce stau la baza așa-numitului „stereotip dinamic”. Acest fenomen se formează în rezultatul instruirii și perfecționării deprinderilor de a scrie, cu însușirea cărora se reduce consumul de energie nervoasă necesară îndeplinirii anumitor activități, inclusiv a celor legate de scriere. Acest domeniu folosește din plin cunoștințele psihologiei, fiziologiei, geneticii, matematicii și altor ramuri ale cunoașterii umane.

A doua jumătate a sec. al XIX-lea, dar mai cu seamă sec. al XX-lea a fost marcat de dezvoltarea vertiginosă a progresului tehnico-științific, în a cărui rezultat au apărut noi materiale, mijloace și metode de fixare a informației. Alături de cercetarea scrisului se efectuau și examinări ale materialelor și rechizitelor documentelor – impresiuni de ștampile, sigilii, materiale de scriere etc. Profesorul Terziev N.V. a numit această orientare în cercetarea criminalistică a documentelor *expertiză tehnică a documentelor* [1, p. 23].

O contribuție însemnată în această direcție a adus-o și E.F. Burinski (1849-1912), unul dintre întemeietorii fotografiei judiciare de examinare a documentelor, în particular a metodei separatoare de culori și de sporire a contrastului, care a făcut posibile citirea textelor invizibile, restabilirea documentelor. Esența metodei consta în fotografierea de mai multe ori a aceluiași document și obținerea multiplelor negative.

Ulterior acestea erau suprapuse unul peste altul, obținându-se o imagine „cumulativă” de un contrast sporit, în funcție de numărul negativelor. Aplicînd această metodă, el a reușit să descifreze conținutul unor pergamente provenite din perioada domniei cnezului rus Dmitri Donskoi, descoperite în anul 1843 în timpul reparațiilor la Kremlinul din Moscova.

Laboratorul de fotografie judiciară din Sankt Petersburg, creat încă în anul 1889 de către acest pionier al criminalisticii ruse, a servit ca prototip la formarea primelor unități de expertiză din Europa de Est (Kiev, Odessa, Moscova în anii 1913-1914), extinse ca număr și transformate în institute de cercetări științifice în anii '20-30 ai sec. al XX-lea în fosta URSS. Bilanțul activității fructuoase în ramura expertizei a fost încununat de publicarea, în anul 1903, a uneia dintre primele lucrări criminalistice originale din Rusia – „Expertiza judiciară a documentelor, efectuarea și utilizarea ei”. E.F. Burinski formulează în această lucrare unul dintre principiile de bază ale dezvoltării criminalisticii – transformarea creativă și adaptarea constructivă a realizărilor altor științe la necesitățile actului de justiție.

Ultimele decenii ale sec. al XX-lea s-au scurs sub semnul dezvoltării impetuoase a acestei ramuri a tehnicii criminalistice, dînd naștere unor noi subramuri, precum expertiza autorului spiritual al textului, stabilirea portretului psihologic al autorului textului litigios, cercetarea documentelor acustice (fonoscopia) ș.a.

Cele enunțate mai sus ne permit să conchidem că cercetarea criminalistică a documentelor (documentologia), dezvoltîndu-se de-a lungul veacurilor de la cele mai primitive confruntări caligrafice ale scrisului, a ajuns astăzi să devină un domeniu teoretic și practic extrem de complex și diversificat, cu rezultate practice ne-

tăgăduite, a căror autenticitate este asigurată de un fundament științific solid și de cele mai noi metode și tehnologii.

Referințe bibliografice

1. Терзиев Н.В., Эйсман А.А. *Введение в криминалистическое исследование документов*. Москва: Издательство Академии Архитектуры СССР. 1949, 124 с.
2. Stancu E. *Tratat de Criminalistică*. Ediția a II-a, revăzută și adăugată. București: Universul juridic. 2002, 703 p.
3. Cîrjan L. *Tratat de criminalistică*. București: PINGUIN BOOK, 2005, 828 p.
4. Аверьянова Т., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. *Криминалистика. Учебник для вузов*. Под ред. профессора Р.С. Белкина. Москва: Издательская группа НОРМА – ИНФРА. 1999, 971 с.
5. Россинская Е. Р. *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе*. Москва: Норма. 2006, 655 с.
6. Белкин Р.С. *Пути развития криминалистики по идеям Е.Ф. Буринского. Е.Ф. Буринский и современная криминалистика*. Ижевск. 2000, 214 с.